

Вплив воєнного стану на податкову систему України

Податкова система є основою фінансової безпеки будь-якої держави, а в умовах воєнного стану — її критично важливим інструментом виживання та підтримання функціонування економіки. Після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році фінансова політика держави зазнала суттєвих змін, спрямованих на збереження економічної активності, стимулювання бізнесу та забезпечення стабільного надходження коштів до бюджету для фінансування оборонних і соціальних витрат.

До війни податкова система України характеризувалася поступовим реформуванням, орієнтованим на європейські стандарти. Основними джерелами наповнення бюджету залишалися податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, рентні платежі та мито. У 2021 році частка податкових надходжень у структурі державного бюджету становила понад 82 %, що свідчило про значну залежність країни від ефективності фінансової системи. Проте початок війни спричинив глибоку економічну кризу: частина підприємств припинила діяльність, багато регіонів зазнали руйнувань, а надходження до бюджету різко скоротилися.

З метою стабілізації економіки урядом було прийнято низку антикризових рішень. Зокрема, запроваджено спрощену систему оподаткування для суб'єктів малого та середнього бізнесу — платники єдиного податку третьої групи отримали можливість сплачувати лише 2 % від обороту. Було тимчасово призупинено нарахування та сплату деяких податків у регіонах, де ведуться бойові дії, а також скасовано штрафи та пеню за прострочення платежів. Введено мораторій на більшість перевірок, щоб зменшити адміністративний тиск і дати можливість бізнесу зберегти робочі місця.

Важливою зміною стало і введення податкових пільг для імпорту товарів гуманітарного, медичного та військового призначення. Це дозволило оперативно забезпечити армію та населення необхідними ресурсами. Благодійні фонди та волонтерські організації отримали звільнення від оподаткування гуманітарної допомоги, що дало змогу легально й швидко оформлювати передачу допомоги постраждалим. Податкова система таким чином набула ознак гнучкого інструменту підтримки обороноздатності держави.

Однак війна виявила і низку системних проблем у податковій сфері. По-перше, різке падіння обсягів виробництва та споживання призвело до скорочення податкової бази. За даними Міністерства фінансів, у 2022 році доходи бюджету від податку на прибуток підприємств зменшилися майже на третину. По-друге, зросла частка тіньового сектору, адже багато суб'єктів господарювання намагаються мінімізувати податкові зобов'язання, працюючи неофіційно. Це, у свою чергу, підриває довіру до державних інституцій та створює нерівні умови конкуренції. По-третє, надмірна кількість тимчасових пільг без чіткої стратегії поступового скасування може в майбутньому ускладнити відновлення стабільної фінансової політики.

Варто зазначити, що податкова система в умовах війни продемонструвала значну здатність до адаптації завдяки процесам цифровізації, які активно впроваджувалися ще до 2022 року. Електронні сервіси - зокрема «єдиний кабінет платника податків», електронна звітність, автоматизований облік ПДВ - дозволили забезпечити безперебійне адміністрування податків навіть у період активних бойових дій. Завдяки цифровим інструментам вдалося мінімізувати вплив людського чинника та корупційних ризиків, що є важливим кроком на шляху до підвищення довіри між державою та платниками.

У післявоєнний період перед Україною стоятиме завдання переходу від кризових податкових рішень до системних реформ. Пріоритетами мають стати:

- стабілізація податкового законодавства та повернення до прогнозованої політики;
- розширення податкової бази за рахунок детінізації економіки;
- підвищення ефективності адміністрування податків шляхом автоматизації процесів;
- спрощення звітності для малого бізнесу та стартапів;
- забезпечення прозорості використання податкових надходжень, що підвищить рівень довіри суспільства до держави.

Відновлення країни після війни потребуватиме значних інвестицій, тому податкова система має виконувати не лише фінансову, а й стимулюючу функцію. Запровадження податкових стимулів для інвесторів, пільг для галузей, що займаються відбудовою інфраструктури, та програм підтримки підприємництва стане запорукою економічного зростання. Важливим напрямом залишається гармонізація українського податкового законодавства з європейськими нормами, що сприятиме інтеграції України до єдиного економічного простору ЄС.

Отже, податкова система України в умовах воєнного стану довела свою життєздатність і здатність до швидкого реагування на кризові обставини. Завдяки гнучкості, цифровізації та впровадженню податкових стимулів вдалося уникнути фінансового колапсу, підтримати бізнес і зберегти соціальну стабільність. Подальший розвиток цієї системи повинен ґрунтуватися на принципах прозорості, справедливості та партнерства між державою і платниками податків, що є необхідною умовою для економічного відновлення та сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13–14.
2. Міністерство фінансів України. Податкова політика в умовах воєнного стану: аналітична довідка. Київ, 2023.

3. Офіційний сайт Державної податкової служби України. Податкові пільги для бізнесу під час війни. URL: <https://tax.gov.ua>
4. Світовий банк. Ukraine Economic Update: Fiscal Policy and Recovery. Washington, 2023.